

ZAMONAVIY JAMIYATDA INSON VA JAMIYAT O'RTASIDAGI BEGONALASHUV MUAMMOSINING FALSAFIY TAHLILI

Eshmurodov Nabillo Ibodullo o'g'li

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti

psixologiya va ijtimoiy-siyosiy fanlar fakulteti

sotsiologiya va ijtimoiy ish kafedrası o'qituvchisi

nabillo.eshmurodov@mail.ru

+998911872008

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18058490>

Annotatsiya: Mazkur maqolada begonalashuv fenomeni inson va jamiyat o'rtasidagi munosabatlar inqirozini ifodalovchi muhim ijtimoiy-falsafiy hodisa sifatida tahlil qilinadi. Tadqiqotda begonalashuvning mohiyati, uning ijtimoiy manbalari hamda inson ongida namoyon bo'lish shakllari falsafiy yondashuv asosida yoritiladi.

Kalit so'zlar: begonalashuv, ijtimoiy inqiroz, ijtimoiy ong, ma'naviy bo'shliq, ijtimoiy befarqlik, yolg'izlik hissi, identiklik muammosi, ijtimoiy me'yorlar.

Аннотация: В данной статье анализируется феномен отчуждения как важный социально-философский феномен, выражающий кризис отношений между человеком и обществом. Исследование, основанное на философском подходе, проливает свет на сущность отчуждения, его социальные источники и формы его проявления в человеческом сознании.

Ключевые слова: отчуждение, социальный кризис, социальное сознание, духовная пустота, социальное безразличие, чувство одиночества, проблема идентичности, социальные нормы.

Abstract: This article analyzes alienation as an important socio-philosophical phenomenon expressing the crisis of relations between the individual and society. This study, based on a philosophical approach, sheds light on the essence of alienation, its social sources, and the forms it manifests in human consciousness.

Keywords: alienation, social crisis, social consciousness, spiritual emptiness, social indifference, loneliness, identity issues, social norms.

Begonalashuv ijtimoiy-falsafiy tushuncha sifatida inson va jamiyat o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning murakkab va ziddiyatli xarakterini ifodalovchi fundamental kategoriya hisoblanadi. Ushbu fenomen inson tomonidan yaratilgan ijtimoiy munosabatlar, institutsional tuzilmalar va faoliyat natijalarining nisbatan mustaqil kuchga aylanib, shaxsga nisbatan begona va hukmron tus olishi jarayonini anglatadi. Natijada inson jamiyatdan, o'z mehnati mahsulidan, obyektivlashgan ijtimoiy tizimlardan hamda ularning ma'naviy mazmunidan ijtimoiy va ruhiy jihatdan chetlashib boradi. Begonalashuv shaxsning faol va ongli subyekt sifatida jamiyat hayotida to'laqonli ishtirok etish imkoniyatlarining cheklanishi bilan namoyon bo'ladi.

Begonalashuv — inson faoliyati va uning natijalari mustaqil kuchga aylanib, inson ustidan hukmronlik va unga yovuzlik qiladigan holatga kirishishini ifodalaydigan ijtimoiy jarayon¹.

Falsafiy nuqtayi nazardan begonalashuv insonning o'z ontologik mohiyatidan uzoqlashuvi sifatida talqin qilinadi. Bunday holatda inson o'zligini anglash, shaxsiy imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish hamda hayot faoliyatiga ma'no baxsh etish qobiliyatini asta-

¹ O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi. — Toshkent: "O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi" Davlat ilmiy nashriyoti, 2005.

sekin yo'qota boshlaydi. Inson mavjudlikning tashqi shakllariga moslashib borar ekan, uning ichki ma'naviy dunyosi va ekzistensial ehtiyojlari ikkinchi darajaga surilib qoladi. Bu esa shaxsning ichki inqirozi, ma'naviy bo'shliq va hayot mazmunining yo'qolishi kabi holatlarning vujudga kelishiga olib keladi.

Ayrim holatlarda begonalashuv jarayoni yashirin va ong osti darajasida kechib, inson tomonidan anglanmaydi. Boshqa vaziyatlarda esa shaxs begonalashuv holatini anglagan taqdirda ham uni tan olishdan yoki unga qarshi turishdan bosh tortadi. Bu esa begonalashuvni yanada chuqurlashtirib, shaxsning ijtimoiy moslashuvi va ma'naviy barqarorligiga jiddiy putur yetkazadi. Shu bois begonalashuv muammosi zamonaviy jamiyat sharoitida nafaqat ijtimoiy, balki ontologik va aksiologik ahamiyatga ega bo'lgan muhim falsafiy masala sifatida namoyon bo'ladi.

Begonalashuv jarayonida inson va uning jamiyatdagi real mavqei, ijtimoiy maqomi hamda bajarishi lozim bo'lgan ijtimoiy vazifalari o'rtasida chuqur va barqaror uzilishlar vujudga keladi. Natijada shaxs o'zining ijtimoiy rol va funksiyalarini ichki ehtiyoj, ma'naviy mas'uliyat yoki o'zligini namoyon etish vositasi sifatida emas, balki tashqi majburiyat, bosim yoki og'ir yuk sifatida idrok eta boshlaydi. Bu holat shaxsning ijtimoiy faoliyatga bo'lgan munosabatini tubdan o'zgartirib, uning jamiyat hayotidagi ishtirokini formal va mexanik tusga keltiradi.

Mazkur jarayon, avvalo, kasbiy faoliyat sohasida namoyon bo'lib, inson mehnatini o'zini ro'yobga chiqarish va jamiyatga foyda keltirish shakli sifatida emas, balki majburiy tirikchilik vositasi sifatida qabul qiladi. Mehnat faoliyatining ma'nosizlashuvi shaxsda ichki qoniqmaslik, befarqlik va ruhiy charchoq holatlarini kuchaytiradi. Bu esa insonning ijodiy salohiyati va tashabbuskorligini susaytirib, uning faol subyekt sifatidagi mavqeini zaiflashtiradi.

Shu bilan birga, begonalashuv faqat kasbiy soha bilan cheklanmay, oilaviy va shaxsiy munosabatlar tizimida ham chuqur aks etadi. Ota-ona, farzand, turmush o'rtog'i yoki yaqin insonlarga nisbatan g'amxo'rlik qilish va mas'uliyat hissi ma'naviy qadriyat va ichki ehtiyoj sifatida emas, balki ruhiy bosim, majburiyat yoki ijtimoiy talab sifatida idrok etilishi mumkin. Natijada shaxslararo munosabatlarda samimiylik, hissiy yaqinlik va ishonch susayib, ularning o'rnini sovuqlik va masofalanish egallaydi.

Bunday holat shaxsning ichki dunyosida jiddiy psixologik va ma'naviy ziddiyatlarni keltirib chiqaradi. Inson o'z ijtimoiy rollari bilan o'zining haqiqiy "men"i o'rtasida uyg'unlikni yo'qotib, ichki bo'linish va identitet inqirozini boshdan kechiradi. Shu tariqa begonalashuv nafaqat ijtimoiy munosabatlarning buzilishiga, balki shaxsning ma'naviy barqarorligi va hayot mazmunining izdan chiqishiga olib keluvchi chuqur ijtimoiy-falsafiy muammo sifatida namoyon bo'ladi.

E'tiborga molik jihati shundaki, begonalashuv muayyan yosh yoki jins bilan cheklanib qolmaydi. U jamiyat taraqqiyotining muayyan bosqichida deyarli barcha ijtimoiy qatlam va guruhlariga xos umumiy ijtimoiy muammo sifatida namoyon bo'ladi. Zamonaviy globallashtirish, raqamlashtirish va tezkor ijtimoiy o'zgarishlar sharoitida begonalashuv fenomeni yanada chuqurlashib, insonning ma'naviy barqarorligi va ijtimoiy uyg'unligiga jiddiy tahdid solmoqda. Shu bilan birga insonning insoniylikdan yiroqlashishi ham o'z ortidan salbiy illatlarni boshlab keladi². Shu bois begonalashuvni falsafiy tahlil qilish nafaqat nazariy ahamiyatga, balki amaliy

² Назаров К., Фалсафа комусий лугат. - Тошкент: Ўзбекистан файласуфлари миллий жамияти нашрети, 2004. - 494 б.

jihatdan ham muhim bo'lib, inson va jamiyat o'rtasidagi uyg'un munosabatlarni tiklash, shaxsning o'zligini anglash va ijtimoiy faolligini oshirish masalalarini hal etishda metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

Aristotel insonni "ijtimoiy mavjudot" (*zoon politikon*) sifatida ta'riflab, uning mohiyati jamiyat bilan uzviy bog'liq holda ro'yobga chiqishini ta'kidlaydi. Uning fikricha, inson o'z tabiiy maqsadi — ya'ni jamiyat hayotida faol ishtirok etish, axloqiy fazilatlarini namoyon etish va umumiy farovonlikka hissa qo'shish imkoniyatidan mahrum etilgan yoki undan uzoqlashgan holatda o'z mohiyatidan chekina boshlaydi.

Aynan shu nuqtayi nazardan qaralganda, insonning jamiyatdan uzoqlashuvi, ijtimoiy munosabatlarda passiv yoki formal ishtirokchiga aylanishi begonalashuv fenomenining dastlabki falsafiy ildizlari bilan uyg'un keladi. Inson o'z ijtimoiy tabiatini to'liq namoyon eta olmaganida, jamiyat ham uning haqiqiy ehtiyoj va qadriyatlaridan begonalashib boradi. Natijada inson va jamiyat o'rtasida o'zaro uzilish, ma'naviy masofa va ziddiyatlar vujudga keladi³.

Xulosa qilib aytganda, begonalashuv inson ongida namoyon bo'ladigan murakkab ijtimoiy-falsafiy hodisa bo'lib, u shaxsning jamiyat bilan bo'lgan munosabatlarida chuqur ichki uzilishlarni keltirib chiqaradi. Ijtimoiy me'yor va qadriyatlarning insonning ichki ehtiyojlari bilan mos kelmasligi natijasida shaxs o'zini jamiyat hayotining faol subyekti sifatida emas, balki tashqi kuchlar ta'sirida shakllanadigan obyekt sifatida his qila boshlaydi.

Begonalashuv insonda yolg'izlik, loqaydlik va ijtimoiy befarqlik kabi holatlarni kuchaytirib, uning ma'naviy dunyosida bo'shliq paydo bo'lishiga olib keladi. Bu holat nafaqat alohida shaxsning ruhiy barqarorligiga, balki jamiyatda ijtimoiy faollik, fuqarolik mas'uliyati va o'zaro ishonchning susayishiga ham salбий таъсир кўрсатади.

Shu bois, begonalashuv fenomenini ilmiy-falsafiy jihatdan chuqur tahlil qilish inson va jamiyat o'rtasidagi uyg'unlikni tiklash, shaxsning o'zligini anglashini kuchaytirish hamda jamiyatda ma'naviy barqarorlik va ijtimoiy hamkorlikni ta'minlash yo'llarini ishlab chiqishda muhim nazariy va metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Назаров К., Фалсафа комусий лугат. - Тошкент: Ўзбекистан файласуфлари миллий жамияти нашрети, 2004. - 494 б.
2. Platon. **Sokrat haqida xotiralar**. — Toshkent, 1980.
3. O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi. — Toshkent: "O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi" Davlat ilmiy nashriyoti, 2005.
4. Аристотель. *Политика*. Кн. I. — М.: Мысль, 1984. — С. 376–378.

³ Аристотель. *Политика*. Кн. I. — М.: Мысль, 1984. — С. 376–378.